

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

CSIGÓ ÁBEL – RINKÁCS VIKTOR – SZÁSZ KEVE – TÖRÖK ÁBEL

MEGJEGYZÉSEK A BÉCSI PAPIRUSZGYŰJTEMÉNY PVINDOB. G 40159 PAPIRUSZÁHOZ*

2019 októberében csoportunk lehetőséget kapott arra, hogy kutatást végezzen az Österreichische Nationalbibliothek papiruszgyűjteményében. Munkánk során a gyűjtemény *PVindob. G 40159* papiruszát vizsgáltuk Dr. Hermann Harrauer és Dr. Claudia Kreuzsaler vezetésével. Ezúton szeretnénk kifejezni köszönetünket útmutatásukért és a munkánkra fordított idejükért, hiszen jelen tanulmány nem születhetett volna meg a segítségük nélkül.

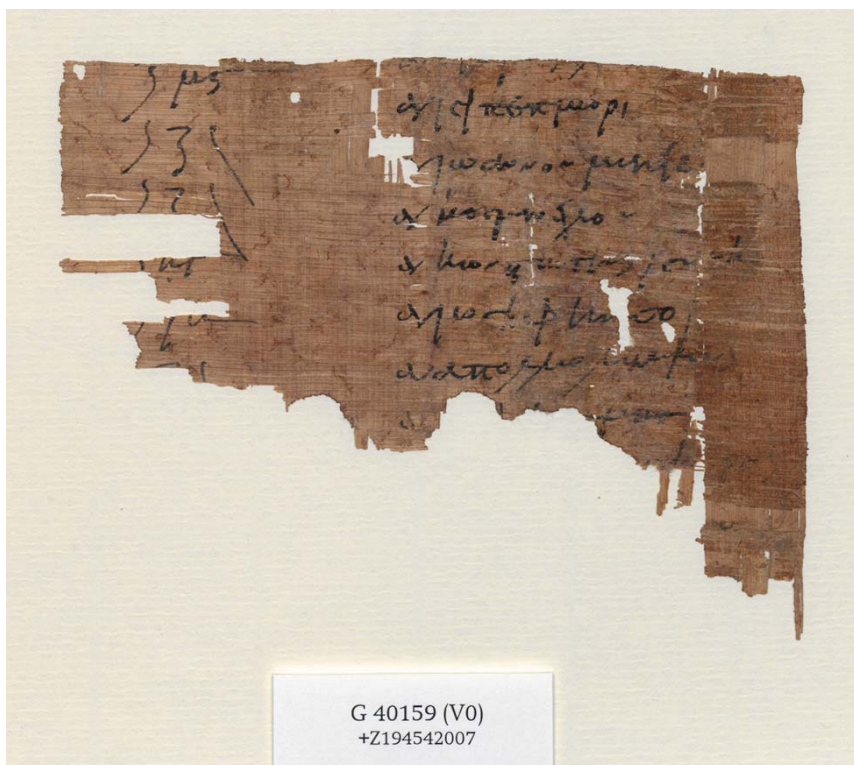
A papirusz fizikai jellemzői, általános információk

Az első ábrán egy papirusztöredék látható, szélessége 13,5 cm, legnagyobb magassága 10,2 cm, színe matt barna.¹ A papiruszon látható sérüléseknek két oka lehet: egyfelől rovarok rágták meg, másfelől több helyen elszakadt az anyag – utóbbit a bal oldalon látható, szabályos vonalú sérülésekből és a jobb oldali függőleges törésből lehet kikövetkeztetni, amelyet minden bizonnyal összehajtás okozott. A papirusz felső részét és két oldalát egyenesre vágták. Alább alátámasztjuk, hogy a széleket a szöveg rákerülése után vágták le.

A papiruszon fekete tintával írott szöveg olvasható. A szöveg vonalkövetése az anyag szálirányával párhuzamos. A szöveg két oszlopba rendeződik, és kijelenthető, hogy nem teljes, felfelé és lefelé is folytatódik. Ebből kifolyólag teljes bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy a papirusz csak azután lett felvágva, hogy a szöveget ráírták. Ezt az is alátámasztja, hogy a szöveg nem teljes – ahogy ezt a későbbiekben be fogjuk mutatni. Ha egy papiruszra írt szöveg elveszítette a jelentőségét, olykor darabokra vágták, hogy a hátoldalát kisebb szövegek lejegyzésére használják. A papirusz hátoldala azonban üres, tehát nem került sor az újrahasznosításra. Valószínűleg a következő történt: miután az eredetileg teleírt papirusztekercs szövege elveszítette a jelentőségét, a tekercset felszabdalták, és a tulajdonosa félrerakta, hogy a későbbiekben jegyzeteket, bevásárlólistát vagy más hasonló szövegeket jegyezhesen fel hátoldalának üres darabjaira. Ennek a darabnak az esetében azonban ez az újrahasznosítás nem valósult meg.

* A tanulmány az NKFIH NN 124539 számú *Társadalmi kontextus a szövegkritika tükrében: Bizánccon innen és túl* című pályázat támogatásával készült.

¹ A képeket az Österreichische Nationalbibliothek bocsátotta rendelkezésünkre.

1. kép

A papirusz átírása a következő:

A		B	
1	[---] κ(εράτια) μς	δι(ᾶ)	nyomok [---]
2	[---] κ(εράτια) ζ L	δι'	Ἰσι Πεπμωρι [---]
3	[---] κ(εράτια) ζ L	δι'	Ἰωάννου μαγείρου [---]
4	[---] κ(εράτια) κγ	δι(ᾶ)	Κοσμᾶ Νείλου [---]
5	[---] κ(εράτια) ιβ	δι(ᾶ)	Κωνσταντίν(ου) Ἰσαάκ [---]
6	[--- κ(εράτια)] ζ L	δι'	Ἰωσήφ Κασοι [---]
7		δι'	Ἀπολλῶ Λαμπάνου [---]
8		δι(ᾶ)	[..].[.] μ., [---]
9		[δι(ᾶ) ± 7]	Μακαρίου [---]
10		[δι(ᾶ) ± 13]	nyomok [---]

Fordítása pedig a következő:

A	B
1 ... 46 Keratia,	-től ...
2 ... 7 ½ Keratia,	Isitől, Pepmoris(?) fiától...
3 ... 7 ½ Keratia,	Ióannéstól, a mészárostól...
4 ... 23 Keratia,	Kosmastól, Neilos fiától...
5 ... 12 Keratia,	Konstantinostól, Isaak fiától...
6 ... 7 ½ Keratia,	Iosephtől, Kasoi fiától...
7 ...	Apollostól, Lampsanos fiától...
8	-től ...
9	-től ..., Makarios fiától...
10	...

A oszlop

Az A oszlopban különböző pénzösszegek láthatóak, amiből arra következtethetünk, hogy a vizsgált papirusz gazdasági dokumentum volt. A lista szerzője κάππα betűvel és görbe vonallal jelölte a κεράτιον-t, egy kisebb pénznemet, amelyet a IV. századtól kezdve használtak. A rövidítés mellett a szerző feltüntette a különböző személyek által befizetett összeget is.

Fontos megjegyezni, hogy az összegeket nem azok a személyek fizették be, akiknek a neve a B oszlopban olvasható. Az ilyen listákban általában előbb a befizető neve áll, utána következik a befizetett összeg. Ez a jelenleg vizsgált papiruszra is érvényes: a bal oldali oszlop sorai között nagyobb közt hagytak, mint a jobb oldali oszlopban, így a két oszlop tartalma egymástól független. A kézírás is különböző, a dokumentumot tehát minden bizonnyal legalább két szerző írta. Úgy gondoljuk, hogy a papirusz korábban tartalmazta azoknak a személyeknek a nevét is, akik befizették az A oszlopban látható összegeket. Ez a rész valószínűleg A oszloptól balra helyezkedett el, de a papirusz szakadása miatt nem maradt fenn.

Az A oszloppal kapcsolatban fontos, hogy bemutassuk a különböző pénzösszegek jelölésmódját. Ahogy a papirusz keletkezésének időszakában jellemző volt, az összegeket görög betűkkel jelölték. Az első sorban olvasható μς negyvenhatal egyenlő; a negyedik sorban minden bizonnyal egy κ és egy γ látható, ami huszonhármast jelent; az ötödik sorban egy ι-val és egy β-val jelölték a tizenkettőt, bár nem kizárt, hogy a szerző ια-t írt (ami tizeneggyel egyenlő), hiszen az írás itt nem maradt fenn tökéletes állapotban, és az α-t és a β-t gyakran nehéz megkülönböztetni. A második, harmadik és hatodik sorban egy ζ olvasható, amely a hetes számot helyettesíti, mellette pedig egy dőlt L betűhöz hasonló jel áll. Ez a görög ἡμισυ szó rövidítése, amely azt jelenti, „fél”. Összességében tehát megállapítható, hogy a második, harmadik és hatodik személy hét és fél κεράτια-t

fizetett be, az ötödik kicsit kevesebbet, mint ennek az összegnek a duplája, a harmadik nagyjából háromszor, az első hatszor ennyit. Világos, hogy a számok bevett mintát követnek, de a papirusz fennmaradt részeiből nem állapítható meg, milyen logika alapján működik ez a minta, vagy hogyan számolták ki a befizetendő összeget.

B oszlop

Általánosságban megállapítható, hogy a papiruszon látható írás második oszlopa nevet tartalmaz, amelyek egy olyan, pénzösszegeket tartalmazó listához tartoztak, mint amelyet a bal oldali oszlopban láthatunk. Ám mint az már fentebb említésre került, nagy biztonsággal feltételezhető, hogy a jobb és bal oldali oszlopoknak nincs közük egymáshoz, mert legalább két különböző személy írta őket.

A szöveg tíz sorából csak hat olvasható tisztán. Mindegyik a *διὰ* szó rövidített alakjával kezdődik, ami arra utal, hogy a befizetéseket a listában felsorolt személyek hajtották végre. Az első és a nyolcadik sorok szövegének csak a nyomai maradtak meg.

A befizetők nevei általában kétféleképpen jelennek meg: vagy a személy „keresztnevét” láthatjuk az apja nevével kombinálva, vagy a „keresztnevet” és a befizető foglalkozását (vö. *Ἰωάννου μαγειρου*, harmadik sor). Itt megjegyzendő, hogy ezzel a szöveghellyel kibővítjük a *μάγειρος* szó (szakács, mészáros) előfordulásainak listáját.²

A második sor („*δι’ Ἰσιπέμωρι*”) különösen figyelemreméltó és problematikus. Egyrészt az „*Ἰσιπέμωρι*” forma egyetlen más szöveghelyen sem jelenik meg, másrészt pedig többféleképpen értelmezhető. Értelmezésünk szerint itt egy „keresztnév” + apa neve összetételről van szó, amely következőképpen rekonstruálható: *ἰσι(ονος) + πεμωρι(ου)*. *ἰσι* itt egy, az *ἰσι-* előtaggal kezdődő név (mint például az *Ἰσιος*) rövidített formája lenne – az ilyen nevek ugyanis az Isis-kultusz miatt gyakoriak voltak a ptolemaiosi Egyiptomban.³ Feltételezhetjük, hogy a *Πεμωρις* egy kopt név, mert első szótagja, a *Pep-* a kopt nyelvben a határozott névelőnek felelt meg. Ebben az értelemben tehát a *Πεμωρις* jelentése: „az, aki *Μωρις*-é”.

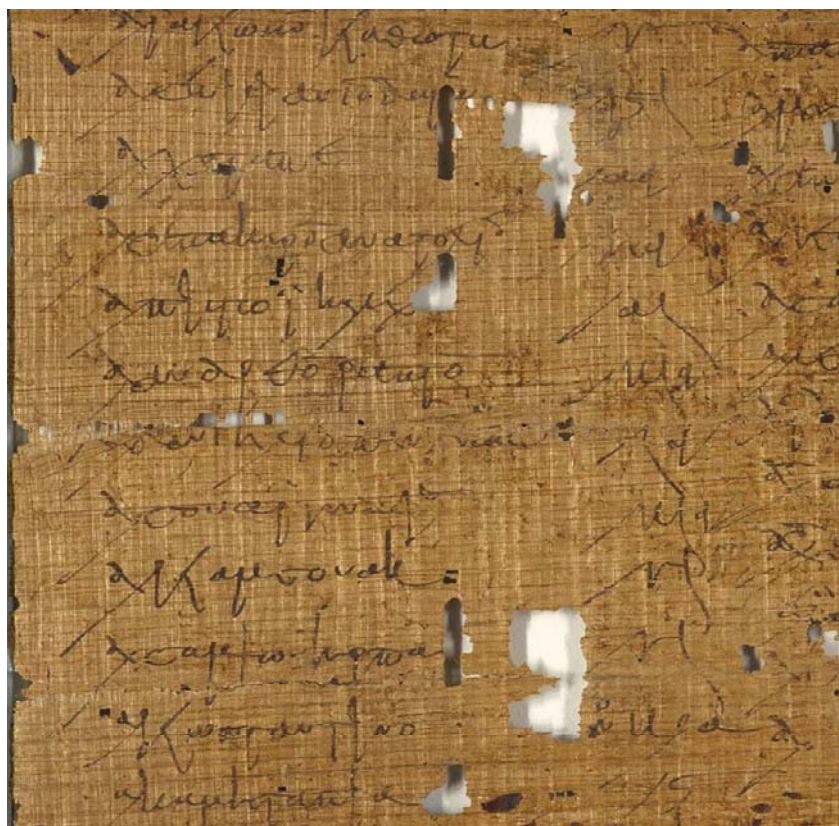
A papiruszon előforduló többi név tükrözi a késő antik Egyiptom etnikai sokszínűségét: három héber eredetű (*Ἰωάννης* – harmadik sor; *Ἰσαάκ* – ötödik sor; *Ἰωσήφ* – hatodik sor) és három görög (*Κοσμᾶς* – negyedik sor; *Κωνσταντῖνος* – ötödik sor; *Ἀπολλῶ* – hetedik sor) mellett egy nagyon gyakori egyiptomi (*Νεῖλος* – negyedik sor) nevet olvashatunk rajta. A papiruszon két olyan név is megjelenik, amelyekre eddig nem volt példa más papiruszokon: a hatodik sorban található *Κασσι* név (amely talán egy rövidített alak) és a hetedik sorban olvasható *Λαμψάνου* patronymikon mindeddig ismeretlenek voltak.

² A *μάγειρος* szó előfordulásáról a papiruszokon lásd bővebben: H. Harrauer: *Magieros. Berufsbild des Fleischhauers und Kochs nach den Papyrusquellen. Documenta – Onomastica – Agenda*. Firenze (2021).

³ Az egyiptomi nevekről bővebben lásd Kákósy L.: *Az ókori Egyiptom története és kultúrája*. Budapest (2003).

Kapcsolat a *P.Princeton III 140* papirusszal, összegzés

Ahogy fentebb kiderült, a papirusz két oldalán látható oszlopok nem állnak kapcsolatban egymással, mivel két meglehetősen különböző kézírásban láthatjuk őket. A papiruszból mindössze arra következtethetünk, hogy egyes személyek meghatározott pénzösszeget fizettek be, κεράτιον pénzneben mérve. A dokumentum címsora – ha volt – nem maradt ránk, ezért csak sejtjük, hogy a lista bizonyos befizetések nyilvántartásaként szolgált. Ebből kifolyólag logikusan következtethetünk arra, hogy a dokumentumot adólistaként használták, mint ahogy ez gyakori volt a korban. Hogy meglátásunkat alátámasszuk, a megvizsgált papiruszt összevetettük egy hasonló szöveggel. A második képen látható *P.Princeton III 140* a *G 40159* szövegéhez hasonló adófizetések jegyzéke a befizetők nevével ellátva. Az összehasonlításhoz K. A. Worp elemzését használtuk.⁴

2. kép

⁴ K. A. Worp: *P. Princeton III 140* Re-Edited. *BASP* 24 (1987) 111–124.

Ez a VII. századi dokumentum befizetések jegyzékét tartalmazza, és feltehetőleg az adózó személyek nyilvántartásaként szolgált. Szerkezetében megegyezik az általunk vizsgált papiruszával. A lista különböző személyek által befizetett összegeket rögzít κεράτιον pénzegységben, akiknek az utónevét az apjuk neve vagy a foglalkozásuk követi. A listában olvasható nevek egy része ebben a szövegben fordult elő először, a legtöbb kopt eredetű.

A két papirusz közötti hasonlóságok nyilvánvalóak. A *G 40159*-cel ellentétben a *P.Princeton III 140* papirusz kevésbé hiányos. Világos, hogy az oszlopok párban állnak egymással. Az első oszlop az ügyfelek nevét, a második a nevekhez rendelt, befizetett pénzüsszegeket tartalmazza. Ez igazolja azt a korábbi sejtésünket, hogy az általunk elemzett papirusz oszlopai függetlenek egymástól. Az A oszlopban rögzített pénzüsszegek nem állnak kapcsolatban a B oszlopban lejegyzett nevekkel. Azoknak a személyeknek a nevei, akik az A oszlopban szereplő pénzüsszegeket befizették, hiányoznak, ahogy a B oszlop neveihez rendelhető pénzüsszegek is. A *G 40159* papirusz eredetileg sokkal több bejegyzést rögzíthetett, mint ami ránk maradt. A fennmaradt részlet feltehetőleg egy nagyobb adólista töredéke, amelyet hasonlóan szerkesztettek a *P.Princeton III 140* listájához. A *G 40159* papirusz keletkezési ideje kizárólag paleográfiai és névtani kritériumok alapján határozható meg. A dokumentum a bizánci uralom alatt álló Egyiptomban íródott, a VII. század környékén. A nevek különbözősége a korszak vegyes kultúrájú társadalmát tükrözi. Ahogy fentebb említettük, három név, amely korábban egyetlen papiruszból sem volt ismert, itt olvasható először: Πέπρωρι, Κασοι és Λάμψαυος. Bár a két név értelmezése meglehetősen nehézségeket okozott, hiszen egyetlen kopt, görög vagy egyiptomi neveket tartalmazó adatbázisban sem lelhetők fel, bátran levonhatjuk azt a következtetést, hogy minden papirusz valamiféle újdonsággal szolgál, ezért olvasásra és tanulmányozásra egyaránt érdemes.

CSIGÓ ÁBEL

csigoabel@outlook.com

RINKÁCS VIKTOR

rinkacs.viktor@gmx.at

SZÁSZ KEVE

keveke@gmail.com

TÖRÖK ÁBEL

torokabel@gmail.com

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Eötvös József Collegium

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)